

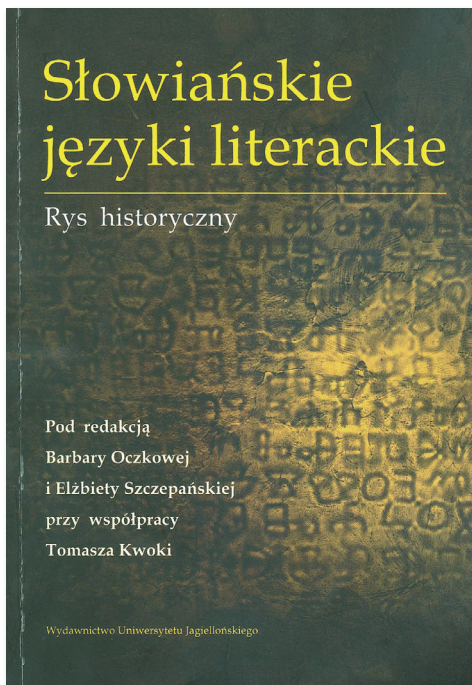
OSVRTI

SLAVENSKI KNJIŽEVNI JEZICI
SA SUVREMENOGA GLEDIŠTA

Polovicom 2011. u izdanju krakovskoga Jęgiellońskoga sveučilišta (Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego) izišla je nova vrijedna knjiga poljskih slavista, koja na nov način osvjetljuje i hrvatski književni jezik. Riječ je o knjizi *Słowiańskie języki literackie. Rys historyczny* (Slavenski književni jezici. Povijesni opis), zajedničkom djelu koje su uredile poljske slavistice – kroatistica Barbara Oczkowa i bohemistica Elżbieta Szczepańska sa suradnikom Tomaszom Kwokom. Djelo su recenzirale Maria Cichońska, Halina M. Chodurska i Halina Mieczkowska. Spomenimo i korice knjige – diskretno je na tamnoj podlozi osvijetljen dio Baščanske ploče.

Urednica Barbara Oczkowa u uvodu ističe da je u poljskoj slavističkoj literaturi do sada nedostajao kompleksni sintetski pregled povijesti oblikovanja pojedinih slavenskih književnih jezika. Navodi najznačajnija novija djela poljskih slavista koji su, obrađujući slavenske jezike s različitih gledišta, zahvatili tek dio pitanja koja se odnose na tu problematiku, ali ni jedno ne donosi sintetski opis povijesti književnih jezika, pogotovo ne sa suvremenog gledišta.

Poljski su slavisti inače objavili najveći broj radova o suvremenim slavenskim jezicima. Među njima Barbara Oczkowa na prvom mjestu spominje kapitalno djelo Franciszeka Sławskoga *Języki indoeuropejskie, odnosno njegov 2. svezak pod naslovom Języki słowiańskie* (Warszawa 1988.), zatim knjigu Hanne Dalewske-Greń *Języki słowiańskie* (Warszawa 1997.) te monografiju Ewe M. Siatkowske *Szkice z dziejów literackich języków słowiańskich* (Warszawa 2004.).

Sławski je u svojoj knjizi dao samo okvirnu skicu za detaljniju obradu povijesti slavenskih književnih jezika, Dalewska-Greń daje kratku tipologiju njihova povijesnoga razvoja, a Siatkowska stavlja slavenske književne jezike u kontekst pojedinih povijesno relevantnih pojava (npr. prijevoda Biblije, normativne djelatnosti itd.) i zbivanja koja su utjecala na razvitak svih slavenskih jezika u povijesti, a utječu i danas.

Knjiga koju ovdje predstavljam ima posebnu svrhu. Po riječima Barbare Oczkove to je povijest *suvremenih* slavenskih književnih jezika, dakle onih koji se *danas* tako predstavljaju i koji funkcioniraju kao zasebni jezici, argumentirajući svoj današnji status i povijesnim razlozima i suvremenim stanjem. Urednica napominje da se knjiga može shvatiti i kao faktografska osnova ili izvor podataka za detaljniju sintetsku obradu po-

jedinih jezika. Smatra to naročito važnim u sadašnjoj situaciji, kad se nakon društvenopolitičkih promjena i raspada višenacionalnih slavenskih država broj slavenskih jezika od „klasičnih“ 12 povećao na 17. Razlog tome *povećanju* nije samo raspad tzv. srpskohrvatskoga, nego i međunarodno priznanje pokrajinskih i manjinskih jezika. Budući da obrađuje suvremenu situaciju, odnosno današnje književne jezike, knjiga nema opis onih izumrlih, npr. polapskoga i staroslavenskoga, iako je tradicija potonjega bitno utjecala na sve, a posebno na pojedine slavenske jezike.

Slavenski književni jezici u knjizi razvrstani su tradicionalno – u tri skupine. Prvu čine zapadnoslavenski jezici: 1. poljski obrađuje Janina Labocha, 2. kašupski – Ewa Rogowska-Cybulska i Marek Cybulski, 3. češki – Elżbieta Szczepańska, 4. slovački – Maria Papierz i 5. lužičke jezike – Renata Bura.

U drugoj su skupini istočnoslavenski jezici: ruski obrađuje Wiesław Witkowski, 2. ukrajinski i 3. bjeloruski – Adam Fałowski te 4. rusinski – Tomasz Kwoka.

Treću i najbrojniju skupinu čine južnoslavenski jezici: 1. bugarski obrađuje Elżbieta Solak, 2. makedonski – Robert Sendek, 3. srpski i 4. crnogorski – Barbara Popiołek, 5. bosanski, 6. hrvatski i 7. gradišćansko-hrvatski – Barbara Oczkova te 8. slovenski – Bojana Todorović.

Kao što vidimo, tradicionalna je podjela dopunjena „novim“ jezicima, iako je u jezikoslovnom smislu novosti malo. Među zapadnoslavenskim književnim jezicima „novost“ je samo kašupski, jezik koji je prema povelji Vijeća Europe o pokrajinskim jezicima i jezicima manjina (European Charter for Regional or Minority Languages) iz 1992. godine stekao status pokrajinskoga jezika. Među istočnoslavenskim jezicima „novost“

je rusinski koji je stekao status jezika rusinske nacionalne manjine, a u skupini južnoslavenskih jezika „novost“ je gradišćansko-hrvatski, jezik hrvatske nacionalne manjine. Uz hrvatski i srpski, slavistici poznate sastavnice propaloga srpskohrvatskoga jezika, novost su bosanski i crnogorski kao zasebni književni jezici.

Obrada gradišćansko-hrvatskoga i rusinskoga temelji se na poznatoj teoriji Aleksandra Duličenka o slavenskim književnim mikrojezicima (Славянские литературные микроязыки. Вопросы формирования и развития, Tallinn 1981.), odnosno na njegovoj tipologiji tzv. otočnih i rubnih (perifernih) mikrojezika, broj kojih se, po njegovu sudu, u posljednjem desetljeću 20. stoljeća s 12 povećao na 15. Za razliku gradišćansko-hrvatskoga i rusinskoga kao jezika nacionalnih manjina (*Minority Languages*), dakle jezika etničkih zajednica koje žive izvan matične države, kašupski se (i prema Duličenku i službeno) ubraja u tzv. pokrajinske jezike (*Regional Languages*), tj. jezike etničkih zajednica koje žive unutar matične države. Među pokrajinske jezike autorica uvodnika ne svrstava samo kašupski, koji je u Poljskoj 2005. službeno priznat kao pokrajinski jezik (*Ustawa z dnia 6. stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku pokrajinskim*), nego i hrvatske dijalekte čakavštinu i kajkavštinu.

S obzirom da je knjiga kolektivno djelo četrnaestero autora, važno je naglasiti da su poglavlja o pojedinim jezicima uređena i obrađena prema zajedničkim kriterijima koji se odnose na tri opća mjesta; nakon osnovnih podataka o prostoru i govornicima određenoga jezika slijedi opis povijesti svakoga književnoga jezika, koji sadrži bitne sociolingvističke činjenice, a na kraju se donosi i sažeti opis strukture svakoga jezika na genetsko-lingvističkoj i tipološkoj osnovi. Autorima je ostavljeno da kao kompetentni stručnjaci

na svoj način odgovore na konkretna pitanja vezana uz specifičnosti u procesu formiranja svakoga pojedinoga književnoga jezika, a to se ponajprije odnosi na razlikovanje razvojnih razdoblja i određivanje bitnih razvojnih momenata, odnosno na periodizaciju procesa jezične standardizacije.

Nazivi *književni jezik* i *standardni jezik* najčešće se rabe kao sinonimi pa se proces oblikovanja književnoga jezika paralelno naziva i procesom jezične standardizacije. Urednica naglašava da je u poljskom jezikoslovlju uobičajeniji tradicionalni naziv *književni jezik*, iako se ponegdje rabi i naziv *standardni jezik*, inače učestaliji u južno-slavenskim filologijama. „Zajednički element brojnih definicija *književnoga jezika* nedvojbeno je njegov na tradiciji zasnovan pisani oblik po kojemu se razlikuje od drugih jezičnih inačica, što je jeziku davalo iznaddijalekatsko obilježje. I definicija *standardnoga jezika* naglašava njegovu iznaddijalektalnost, općeprihvaćenost preskriptivne norme, polifunkcionalnost i elastičnu stabilnost, odnosno evolucijsku sposobnost sustava“ (str. 8.). Urednica dodaje da se u konačnici uz termine *kodifikacija* i *normiranje*, koji označavaju „proces oblikovanja književnoga jezika“, paralelno rabi i termin *standardizacija* (str. 9.). Time se u skladu s poljskom jezikoslovnom tradicijom načelno rješavaju mogući terminološki nesporazumi koji bi se mogli odraziti na periodizaciju procesa oblikovanja nekoga književnoga jezika.

Urednica se posebno osvrće na pitanje kriterija klasifikacije slavenskih književnih jezika. Upozorava da u tom smislu u slavističkoj znanstvenoj literaturi postoji i podjela na jezike koje obuhvaća *Slavia Romana (Latina)* i jezike unutar prostora koji se naziva *Slavia Orthodoxa*. Takva se podjela (koju uz ostale rabi i H. Dalewska-Greń) zasniva na civilizacijskoj pripadnosti i religijskom određenju, koje podrazumijeva utjecaje la-

tinskoga, odnosno staroslavenskoga jezika na povijest slavenskih jezika latinsko-rimske, odnosno grčko-bizantske tradicije. Podsjećajući na te općepoznate činjenice, urednica B. Oczkova u uvodu kaže da takva klasifikacija nije problematična kad je riječ o sjevernim (!) slavenskim jezicima, gdje je spomenuta civilizacijska granica jasna, nego samo kad je riječ o južnim jezicima, gdje se „granica kulturnih utjecaja ne poklapa s podjelom prema jezikoslovnim kriterijima“ (str. 9.). Dijeleći južne slavenske jezike prema jezikoslovnim kriterijima na istočne (bugarski i makedonski) i zapadne (srpski, bosanski, crnogorski, hrvatski i slovenski), a prema kulturnim i religijskim mjerilima na one ortodoksne tradicije (bugarski, makedonski, crnogorski, srpski) i latinsko-rimske tradicije (slovenski, hrvatski i gradišćansko-hrvatski), urednica naglašava kompleksnost područja Bosne, a time i složenost civilizacijsko-religijskoga određenja bosanskoga jezika, na koji je, uza spomenute dvije, znatno utjecala i islamska civilizacija. U usporedbi s tom južnoslavenskom lingvističko-civilizacijskom diskrepancijom, odnosno situacijom u kojoj je jasno jedino mjesto bugarskoga i makedonskoga, odnosno slovenskoga jezika, prostor koji u slavenskim kulturama obilježava i reformacijska tradicija (*Slavia Reformata*) ne predstavlja nikakav poseban problem jer pripada zapadnoj kulturi. U tu kategoriju, uz češki, lužičke jezike, slovački, poljski, kašupski i slovenski, dijelom ulazi i hrvatski, što ga također vezuje uza zapadni civilizacijski krug.

Iz ovoga dijela uvoda posve je jasno kakav problem za inozemne slaviste predstavlja jezična situacija u južnom slavenskom prostoru, pogotovo danas – nakon raspada države koja je „držala na okupu“ sve svoje jezike, a poglavito one koji su se unatoč velikim civilizacijskim, kulturnim i religijskim razlikama, mogli *ujediniti* na osnovi jezič-

nih sličnosti. Koliko je ta svjesna i planska jezična unifikacija bila kontraproduktivna pokazuje današnji broj tzv. *štokavskih* jezika, čije se postojanje argumentira upravo civilizacijskim i religijskim nasljeđem i kulturom baštinom.

Opredijelivši se za klasifikaciju slavenskih jezika na zapadne, istočne i južne, i uredništvo i autori jednostavno su izabrali liniju manjega otpora, odnosno „neutralniju i dobro usustavljenu tradicionalnu klasifikaciju koja se zasniva na genetskolingvističkim kriterijima“ (str. 9.). Ipak, urednica napominje da je „povijest svakoga književnoga jezika zapravo njegova *izvanjska povijest* koja, općenito rečeno, istražuje društveno-kulturne čimbenike koji su utjecali na njegov razvitak, dok se *unutarnja povijest*, naprotiv, bavi evolucijom gramatičkoga sustava“ (isto). Riječ je, dakle, o dva različita pristupa koja se u opisu povijesti književnoga jezika mogu pomiriti tako da se „u okviru strukturne genetske lingvistike povežu oba gledišta jezične povijesti – gramatičkoga sustava i književnoga standarda (isto). Pripadnost jednoga jezika određenoj skupini istodobno informira ne samo o njegovu genetskom podrijetlu na jezikoslovnoj razini, nego objašnjava i omogućava razumijevanje međusobnih veza i utjecaja do kojih je došlo u skupini, a koje su rezultat povijesnih i kulturnih interferencija“ (str. 9. – 10.). Tu se navodi (očekivani) primjer hrvatskoga i srpskoga, njihova zajednička geneza, odnosno zajednička „*novoštokavska dijalekatska osnovica*, koja je bila uzrok identifikaciji i jedinstvu tih dvaju jezika u stoljetnom funkcioniranju srpsko-hrvatskoga jezika. Jezično

je jedinstvo postojalo na razini sustava, ali ne i na razini književnoga standarda.“ (str. 10.).

Potonja rečenica ukazuje na osjetljivost problema – više u teorijskom nego u praktičnom smislu, a njega dodatno kompliciraju tumačenja hrvatskih i srpskih jezikoslovaca koji su jezičnoj povijesti ostavili pečat niza kompromisnih *rješenja* uvjetovanih društvenim okolnostima i odnosima iz vremena u kojemu su sami živjeli. Inače, urednica je odavno na najbolji način razriješla problem o kojemu piše i u ovoj monografiji. Njezina knjiga *Chorwaci i ich język. Z dziejów kodyfikacji normy literackiej* (Kraków, 2006.) – u hrvatskom prijevodu *Hrvati i njihov jezik* (ŠK, Zagreb, 2010.) – najpotpunija je sinteza povijesti hrvatskoga književnoga jezika iz pera jednoga stranoga kroatista.¹

Govoreći dalje o kriterijima klasifikacije urednica uz dva strukturnojezična kriterija – genetski i tipološki – ističe i vrijednosni, aksiološki kriterij, koji uzima u obzir izvanjezične ili sociolingvističke čimbenike, bitne za izvanjsku jezičnu povijest. Napominje da se tu valja osloniti na prosudbe govornika i općenito korisnika određenoga jezika i njihov stav o simboličkim, tradicijskim, kulturnim i drugim izvanjezičnim vrijednostima vlastitoga jezika. Po sudu B. Oczkove tek se primjenom svih triju kriterija može potvrditi identitet nekoga jezika. Pozivajući se ponovno na primjer hrvatskoga i srpskoga dodaje da su u dosadašnjim istraživanjima primjenjivana samo lingvistička mjerila, koja se ne mogu smatrati odlučujućima za razlikovanje jezika. Naime, „u procesu njihova oblikovanja važnu je ulogu imala samosvijest i težnja jezične zajednice, kao i

¹ O toj sam knjizi napisala dva prikaza. Prvi je (pod naslovom „Hrvati i njihov jezik. Barbara Oczkova...“) objavljen u *Jezičniku* god. 54. (2007), 4., na str. 157. – 159., a drugi (pod naslovom „Cjelovita sinteza hrvatske jezične povijesti: Barbara Oczkova...“) u *Zadarskoj smotri* 1. (2011.), 1. (LX.), na str. 199. – 205.

njezina svijest o posebnosti vlastitoga jezika, zasnovana na teritorijalnom, državnom i kulturnom zajedništvu. Zato za funkcioniranje nacionalnih književnih/standardnih jezika aksiološki kriterij ima veću vrijednost od kriterija koji se pozivaju na opis gramatičkih obilježja.“ (str. 10.).

Jezikoslovni spor o statusu četiriju „post-srpsko-hrvatskih“ jezika, koji i dalje traje, zapravo je, kaže urednica, spor između zagovornika klasifikacije na genetskolingvističkoj osnovi i onih koji zagovaraju i brane vrijednosne kriterije (sličan se spor vodio oko bugarskoga i makedonskoga jezika).

Urednica na kraju ponavlja da ta nevelika knjiga (352 stranice) o slavenskim književnim jezicima ne daje sve podatke o njima, ali zato nudi osnovnu bitnu literaturu – priključenu svakom pojedinom poglavlju, odnosno svakom pojedinom književnom jeziku.

Iako su svi slavenski književni jezici obrađeni metodološki ujednačeno, ponegdje je „malim“ jezicima posvećeno više prostora i pozornosti nego „velikima“ i do sada temeljito obrađenima. Međutim, tu nije riječ o odstupanjima od koncepcije, nego o objektivnom, u okviru zacrtane koncepcije, opisu posebnosti koje upravo na sociokulturnoj razini bitno obilježavaju neki jezik. Tako se npr. podjednak prostor posvećuje poljskom i kašupskom, iako je prvi jedan od triju (uz češki i ruski) optimalno standardnih (po Brozoviću), a k tome i temeljito istraženih i opisanih slavenskih jezika, a drugi se tek nedavno izborio za status pokrajinskoga književnoga (mikro)jezika pa se posebno potpoglavlje posvećuje upravo evoluciji njegova društvenoga statusa. Važno je naglasiti da se ovdje na jednom mjestu prvi put može naći sinteza povijesnoga razvitka svih slavenskih književnih jezika, uključujući i one koji su u dosadašnjim opisima imali rubno mjesto, status dijalekta, regiolekta i općenito

sporan status ili se jednostavno nisu ni ubrajali u književne jezike.

U skladu s koncepcijom uredništva svi su jezici obrađeni u tri osnovna poglavlja: Opći podatci (Wiadomości ogólne) sadrže enciklopedijski sažete podatke o broju govornika određenoga jezika na matičnom prostoru i izvan njega, o pripadnosti užoj jezičnoj skupini, o podrijetlu imena jezika, o njegovim dijalektima, o najsirođnijim jezicima itd. Drugo i najopširnije poglavlje – Povijest književnoga jezika (Historia języka literackiego) obuhvaća niz potpoglavlja u kojima se obrađuju pojedina razdoblja oblikovanja književnoga jezika – počevši od najstarijih vremena do suvremenosti. U kontekstu opće i kulturne povijesti naglašavaju se najbitniji standardotvorni momenti – bitni za proces jezičnoga razvitka u jezikoslovnom i sociokulturnom smislu. U trećem se poglavlju opisuju najznačajnije karakteristike ~oga jezika (Wybrane cechy charakterystyczne języka ~ego), tj. njegove strukturne (fonološke i morfološke) i prozodijske značajke s tumačenjima iz povijesne gramatike. Kombinirajući genetskolingvističke i tipološke kriterije, to kratko poglavlje donosi osnovne jezične podatke o povijesnom oblikovanju jezične strukture i njezinu suvremenom stanju.

U obradi povijesti pojedinih slavenskih književnih jezika vidljiv je novi znanstveni pristup različitim razvojnim fazama i pojavama, zasnovan na činjenicama i lišen mnogih ideoloških obilježja kakva uočavamo u još uvijek aktualnoj literaturi. Tu se vide i određene inovacije, ne samo terminološke, u periodizaciji nekih slavenskih jezika (npr. „epoha tame“, odnosno protureformacije u razvitku češkoga jednostavno je *razbijena* na dva poglavlja o jezičnom stanju u 17. i 18. stoljeću). Inače, poljski i češki književni jezik u zapadnoslavenskoj skupini obrađeni su jednostavnije i sažetije nego kašupski, slovački i lužičkosrpski jezici (oba su obra-

dena zajedno, samo su njihove najznačajnije strukturne karakteristike u posljednjem poglavlju opisane i zajednički i pojedinačno).

U opisu istočnoslavenskih književnih jezika naoko nema bitnijih inovacija, osim pojave rusinskoga. Ipak, za razliku od dosadašnjih opisa *zajedničke* starije povijesti ruskoga, ukrajinskoga i bjeloruskoga književnoga jezika ovdje su pojedini (poljski) autori jasnije osvijetlili kulturološke razlike u njihovu razvitku i uklonili mnoge nejasnoće vezane uz tradicionalni prikaz isprepletenosti njihovih razvojnih putova u starijim razdobljima (konkretno, razdoblje Kijevske Rusi detaljno je opisano u okviru povijesti ukrajinskoga književnoga jezika). Najopširnije su opisani rusinski jezici (u množini), koji su poseban problem zbog različitih naziva i inačica (lemkovski, lemkovsko-rusinski, rusinski, ruski, bačvansko-ruski) kojima se služe rusinske etničke zajednice u Poljskoj, Slovačkoj, Ukrajini, Vojvodini i drugdje.

Isključe li se bugarski, makedonski, slovenski pa i gradišćanskohrvatski, jezična se situacija u južnoslavenskom prostoru, kao što je rečeno, kvantitativno i kvalitativno promijenila uslijed formiranja četiriju „post-srpsko-hrvatskih“ jezika. Na opis tih jezika osvrnut ću se posebno, i to ponajprije s obzirom na periodizaciju njihove književnojezične povijesti.

Razvitak hrvatskoga književnoga jezika (nakon opširnijih općih podataka o njemu) raspoređen je na sljedeća razdoblja: Početci pismenosti u Hrvatskoj do kraja 15. stoljeća, Tronarječnost književnosti na hrvatskom jeziku od 16. do polovice 18. stoljeća, Štokavsko-kajkavska dihotomija u književnosti od polovice 18. stoljeća do 1836. godine, Razdoblje ilirizma, od 1836. godine do nastanka srpsko-hrvatskoga jezika krajem 19. stoljeća, Srpsko-hrvatski / hrvatsko-srpski jezik, Suvremeni hrvatski književni jezik.

Nakon općih podataka o srpskom književnom jeziku njegova je povijest podijeljena na ova razdoblja: Razdoblje od početaka pismenosti do 1726. godine (kada otprilike započinje iduće razdoblje), Razdoblje slavenoruskoga jezika, Razdoblje slavenosrpskoga jezika, Razdoblje standardizacije – reforma Vuka Karadžića, Razdoblje srpsko-hrvatskoga jezika, položaj srpskoga jezika nakon raspada srpsko-hrvatskoga jezičnoga zajedništva.

Opisu formiranja bosanskoga književnoga jezika prethode opširni opći podatci (posebno oni o nazivu jezika), a sama periodizacija donosi kraći opis dvaju razvojnih razdoblja: Bosanska pismenost u srednjovjekovnom razdoblju i Bosanski jezik u razdoblju srpsko-hrvatskoga jezika. Suvremeno je stanje opisano u poglavlju o najznačajnijim jezičnim karakteristikama.

Crnogorski književni jezik u ovoj je skupini jedini kojemu su posvećene posebne uvodne napomene, a tek nakon njih slijede opći podatci, povijest i jezična obilježja. U uvodnim se napomenama navodi niz problema s određenjem osobitosti crnogorske nacije i njezina jezika. Unatoč aktualnim sporovima oko tih problema autorica B. Popiolek prihvaća najnoviju situaciju i prikazuje povijest crnogorskoga jezika kroz četiri razdoblja: Od početaka pismenosti do razdoblja Petra II. Petrovića Njegoša, Razdoblje Petra II. Petrovića Njegoša, Razdoblje srpsko-hrvatskoga jezika, Položaj crnogorskoga jezika nakon raspada Jugoslavije.

U kratkom je prikazu teško opisati detalje koji upućenima nisu novi, ali valja naglasiti da oni slabije upućeni dobivaju jasnu opću sliku o genezi problema s tzv. štokavskim jezicima i njihovoj izvanjskoj povijesti. Između hrvatskoga i srpskoga „pola“ crnogorski je kulturno i tradicijski blizak srpskom, dok je bosanski jezikoslovno negdje između hr-

vatskoga i srpskoga, ali nosi obilježja osobitih kulturno-religijskih utjecaja naslijeđenih iz povijesti.

U opisu povijesti pojedinih „post-srpsko-hrvatskih“ jezika dobro je uočljivo ono što je i u lingvističkom i u civilizacijskom smislu karakteristično za tradicionalnu podjelu slavenskih jezika na zapadne i istočne, a to je jasno ili približno određeno vrijeme početaka uporabe narodnoga jezika u književnosti i drugim pisanim spomenicima. U navedenoj *štokavskoj* skupini očito je da se jedino hrvatski ne uklapa u paradigmu duge tradicije staro(crkveno)slavenske pisane riječi, odnosno kasne uporabe *narodnoga* jezika u književnosti. Štoviše, vidljivo je da je hrvatski s obzirom na uporabu *narodnoga* jezika bliži zapadnoslavenskim jezicima, a usporedba pokazuje da je po svojoj književnoj tradiciji (ponajprije renesansnoj) najbliži poljskom.

Druga važna činjenica koju uočavamo u ovom opisu slavenskih jezika kratki je opis organske osnove pojedinih književnih jezika i nazivi dijalekata. Za razliku od zemljopisnih naziva za sve slavenske dijalekte, u južnoslavenskoj skupini očit je drugačiji kriterij u izboru nazivlja. Štokavština kao zajednički nazivnik svih srpskih, bosanskih i crnogorskih dijalekata ujedno je osnovica hrvatskoga književnoga jezika koji pokriva i dva neštokavska dijalekata. U opisu srpskih dijalekata situacija je najjasnija, jer autorica B. Popiolek (pozivajući se na P. Ivića) jasno određuje šumadijsko-vojvođanski dijalekt kao osnovicu srpskoga književnoga jezika i poimenično navodi srpske novoštokavske dijalekte – šumadijsko-vojvođanski, smederevsko-vršački i istočnohercegovački (hercegovačko-krajiški) dijalekt, kao i staroštokavske – kosovsko-resavski i zetsko-južnosandžački (zetsko-sjenički) dijalekt (str. 248.). Opisujući crnogorski književni jezik, ista autorica kaže da se on oslanja na novoštokavski istočnohercegovački (hercegovačko-krajiš-

ki) dijalekt i na crnogorsku inačicu bivšega srpskohrvatskoga, ali naglašava da se kao osnovica suvremenoga književnoga jezika propagira staroštokavski zetsko-južnosandžački (zetsko-sjenički) dijalekt (str. 271.).

U opisu bosanskoga književnoga jezika B. Oczkova navodi tri osnovna štokavska dijalekata, u nazivu dopunjena zemljopisnim odrednicama: istočnobosanski staroštokavski (ijekavski) i dva novoštokavska – zapadni, bosansko-hercegovački (ikavski) i istočnohercegovački (ijekavsko-jekavski) (str. 290.). U sažetoj sintezi povijesti hrvatskoga književnoga jezika B. Oczkova, možda upravo zato što izvrsno poznaje i hrvatsku dijalektološku problematiku i povijest književnoga jezika, kao njegovu organsku osnovicu navodi samo novoštokavski dijalekt (str. 314. – 315.). Na drugom mjestu, govoreći o konzervativizmu jezične norme i velikoj razlici između norme i upotrebe, poimenično navodi hrvatske regiolekte s kojima je hrvatska upotreba čvrsto povezana, i to ne samo sa štokavskim (slavonskim, osječko-vukovarskim), nego i s kajkavskim (ponajprije zagrebačkim), čakavskim istarsko-kvarnerskim (riječkim) i dalmatinskim (na potezu Dubrovnik – Split). Napominjući da su regiolekti baština hrvatske tronarječnosti, zaključuje da upotreba danas nadvladava normu i smatra da to kodifikatori suvremenoga jezika moraju uzeti u obzir (str. 313.). Inače, u kontekstu opće hrvatske jezične situacije posebno je dragocjen njezin cjeloviti opis gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika.

U okviru južnoslavenskih književnih jezika jasno su opisani prijepori između bugarskoga i makedonskoga književnoga jezika, a posebno su naglašena određena pitanja o povijesti i suvremenosti makedonskoga. Najznačajnija jezična obilježja makedonskoga jezika opisan su u dva potpoglavlja – kao obilježja bugarsko-makedonske skupine i kao tipično makedonske značajke. U ma-

kedonskom je slučaju naglašena nova situacija, nastala raspadom srpskohrvatskoga i nestajanjem makedonsko-srpskohrvatske dvojezičnosti. Zbog nestajanja slovensko-srpskohrvatske dvojezičnosti u nešto jednostavnijoj, ali sličnoj situaciji našao se i današnji slovenski književni jezik.

Među stranim slavistima, a pogotovo serbokroatistima, raspad srpskohrvatskoga očito je izazvao veće potrebe nego što smo to mogli pretpostaviti mi koji smo zapravo prihvatili dogmu, ali ne i jezik koji su strani slavisti shvaćali i proučavali kao jezikoslovenu činjenicu. S obzirom na osjetljivost *matičnih* slavista na pojedina pitanja *njihovih* književnih jezika (npr. *matičnih* ukrajinista na pitanja ukrajinskoga ili naših kroatista na pitanja hrvatskoga književnoga jezika), autorima ove knjige treba priznati da su, poštujući i slavističku tradiciju i suvremeno stanje, prema jednom i drugom uspjeli zadržati potrebno znanstveno odstojanje. U tom kontekstu nije nevažno napomenuti da se ova knjiga (s pravom) ne bavi slavistici tradicionalno bliskom ereolingvističkom znanosti – balkanistikom ili balkanologijom (koja je npr. važno poglavlje u Uvodu u slavenske jezike /s uvodom u balkanistiku/ urednika P. Rehdera, Osijek, 2011.). Posve je razumljivo da se u njoj nigdje ne spominje ni *novi* BCS-jezik (Bosnian-Croatian-Serbian), sutra možda i BCMS-jezik (abecedno, s crnogorskim), nakaradno praktično rješenje racionalne europske (?) administracije koja se poziva na kriterij razumljivosti, što ne čini i u drugim sličnim slučajevima.

S obzirom na mnoge prijepore, koji nisu karakteristični samo za južnoslavensku jezičnu skupinu kojom smo se ovdje iz razumljivih razloga bavili više nego s ostalima (iako to zaslužuju i ukrajinski i bjeloruski pa i slovački), najveća je vrijednost ove monografije u tome što ih nije zaobišla, ali ih nije ni postavila kao moguće uzroke novim

promjenama i nekim budućim potresima. Ova knjiga jednostavno opisuje suvremeno stanje i ne može joj se prigovoriti ni pristranost ni lingvistička jednostranost, čak ni kompromisnost kojom bi se neutralizirali neki dojučerašnji ideološki utjecaji. Štoviše, ni jedan od četrnaestero autora (uglavnom autorica) nigdje ne pokušava ni razmišljati o daljnjem razvitku ili mogućem ishodu nekih problematičnih situacija, a kamoli proricati budućnost pojedinih slavenskih jezika. Iako se vjerojatno neće svidjeti onima koji se radije drže slavističke jezikoslovne tradicije i ne prihvaćaju lako nikakve promjene ni u društvu ni u jezikoslovlju, i oni moraju priznati da ova knjiga o slavenskim književnim jezicima počiva na povijesnim činjenicama i znanstvenim istinama koje iz njih proizlaze. Pa i kad se ne bismo složili sa svakim navodom u prilog ponekom jeziku ili na njegovu „štetu“, moramo prihvatiti nastojanje autora da takav navod argumentira objektivno i znanstveno.

Kao što je već rečeno, urednice i ujedno autorice pojedinih poglavlja uspjele su postići ujednačenost kriterija i njihovu dosljednu primjenu, a to je u opisu slavenskih književnih jezika izniman napor. Osim što je svakom korisniku ove knjige time omogućena i olakšana usporedba slavenskih književnih jezika na različitim razinama, ujedno mu je ponuđena osnova za nova komparativna istraživanja. Autorima poglavlja o pojedinim jezicima valja kao stručnjacima kompetentnima za te jezike odati priznanje za besprijeckornu timsku *izvedbu* ovoga iznimnoga djela, koja uz visoku kompetenciju zahtijeva i znatnu osobnu suzdržanost. Njihove osobne znanstvene spoznaje i rezultate osobne istraživačke znatiželje možemo potražiti u radovima koje objavljuju pojedinačno, a koji su poznati i izvan poljske slavistike. Na kraju valja naglasiti da ova knjiga o slavenskim književnim jezicima uz neospornu praktičnu

vrijednost ima i posebnu znanstvenu težinu, naime, ona je probila led tradicionalne slavistike i – unijevši novo svjetlo u jednu prilično zatvorenu problematiku – otvorila prostor novim raspravama i suvremenijim

znanstvenim propitivanjima ovoga velikoga i složenoga područja.

Dubravka Sesar

PUČKOŠKOLSKE POGRJEŠKE U HRVATSKIM NOVINAMA

 jetimo li se samo koliko smo se pribojavali hoće li s ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju (kao 28. članice) hrvatski jezik postati 24. službeni jezik te zajednice država, otužni primjeri svakodnevnih uredničkih i novinarskih pogrješaka to su bolniji.

U Večernjem listu 1. prosinca u 2011. rubrici Ljudi osvanula je umanjena s pogrešno napisanim *ije, zvijezdice*: „... važnije nogometne *zvijezdice* od onih dalekih, nebeskih“. U Jutarnjem listu, pak, u tekstu Ministri su zamjenicima trgovali do samog kraja, uz potpis pod fotografiju Darka Lorencina 30. prosinca 2011., piše oblik *vjeća* umjesto ispravnog *vijeća*. Riječ je o gradivu koje se uči u početnim razredima osnovne škole.

O položaju zanaglasnica uči se također u osnovnoj školi, ali u hrvatskim novinama, primjerice, u Jutarnjem listu od 9. rujna 2009. ovakav je naslov: Po lakoći poslovanja smo iza Srbije i ispred Kosova, umjesto: Po lakoći smo poslovanja iza Srbije i ispred Kosova.

Nasušna potreba hrvatskih novinara da u svojim tekstovima upotrebljavaju engleske riječi i izraze i ondje gdje imamo svoje riječi dobro se vidi u tekstu Šopingholičarke već luduju za kreacijama kuće Lanvin za H&M objavljenom u Večernjem listu 23. listopada 2010. Autorica teksta, piše uz ostalo: „Riječ je tu o modi koji je dostupna privilegirani-

ma... No modni div, doduše div jeftine kolekcije, posljednjih je godina nezaobilazan i kod cature dizajnera pa tako sve trendeseterice i šopingholičarke čekaju 23. studeni kada će u dvije stotine biranih H&M-ovih butika stići kreacije s potpisom Lanvina... Priview kolekcije kojim su Švedani još više potpirili maštu fashionistica izazvao je totalnu navalu na H&M-ov site tako da je on u nekoliko navrata bio i nedostupan zbog prevelikog broja korisnika... Elbaz je bio prilično žestok protivnik simbioze visoke i low cost mode, čak je išao toliko daleko da je izjavio kako nikada neće radi modu masovne proizvodnje ...“

Kad bi se i zanemarile stilske nezgrapnosti i redundantnost u navedenim primjerima, ostalo bi dovoljno posla u prevođenju s engleskoga na hrvatski jezik. Tako bi se *preview* modne kolekcije mogao prevesti kao *najava* modne kolekcije pa i čitatelji koji ne znaju engleski ne bi trebali razbijati glavu time što je autorica htjela reći. Neslaganje u rodu, broju i padežu postalo je ionako opće mjesto u brojnim tekstovima u hrvatskim novinama (o modi koji je *dostupan*, umjesto o modi koja je *dostupna* ili modi *dostupnoj*). Autorica je već u tekstu napisala da je *low cost* moda jeftina, ali se odmah prebacila na „svoj“ materinski engleski, ne mareći uopće za to da se ne piše 23. *studen*, nego 23. *studenoga*. Što pak reći o *fashionisticama*, novotvorenici u kojoj se na englesku osnovu domeće hrvatski nastavak gotovo je i suvišno objašnjavati, osobito usporedi li se taj pojam s pojmom *šopingholičarke*, koji je fonetiziran, a *fashionistice*